

ALFÖLD.

NEONACIONALIZMUS, AVAGY HÁTRÁBB A MARADIAKKAL.

„... Az irodalmat is féltette (Tompa Mihály) az elsekélyesedéstől, elzüllesztől. Valóban, sohasem törtetett érvényesülésre a hazafiasság cégére alatt annyi tehetségtelenség, mint épen ezekben a szomoru években (1851). Banálításokba tévedt még hazafias érzésük is, olyan hangokon adtak nekik kifejezést, melyek disszonáns voltokkal még jobban növelték a nemzet szégyenét és fájdalmát.“

K é k y Lajos: *Tompa Mihály*, 1912: 103.

Az epigon nemzedékek banális hazafiasságát észrevenni a multban és szembeállítani az új, alkotó nemzedékek üldözött hazafiságával: érdemszámba megy. De a jelenre levonni e tényekből a konzekvenciákat: még mindig bűnös merészség. Ma, amikor a különböző irányú hazafiságok harcban állanak egymással, kétszeresen bátor tett az a könyv, amelyet *Neonacionalizmus* címmel adott ki Klebelsberg Kunó grófi hírlapi cikkeiből az Atheneum: vállalja azt az ódiomot, hogy szakít a közelmúlt kényelmes ideológiájával és a régi világnak romjain egy új világnak fölépítését hirdeti. A *Széphalom*, amely megindulása óta a haladó magyarság új célkitűzéseinek és a kultúra szupremáciájának orgánuma akart lenni, — tudományban, kultúrpolitikában, művészetben — kötelességszerűen és nagy elégtétellel regisztrálhatja ennek a harcos könyvnek a megjelenését. *Hitel, Három nemzedék, Neonacionalizmus*: olyan könyvsor ez a három mű, amelynek mindenik tagja romokra épít és egy-egy politikai korszak ideológiáját, programját tárja a nemzet elé.

Különösen közelről érinti a neonacionalizmus programja azokat a törekvéseket, amik az Alföld centrumából indulnak ki az ország meghódítására: az új nemzeti program súlypontja épen az eddig elhanyagolt országrészekre esik. Itt már az igazság fölismerése is egy lépés a rekonstrukció felé:

A kormányok a negyvennyolcas Alfölddel szemben kénytelenek voltak a nemzetiségi kerületekre, a nemzetiségi vidékekre támaszkodni, aminek aztán meg volt az ára hidakban és utakban, vasutakban és közintézményekben. Innen van az, hogy amikor Trianon lehántotta rólunk a nemzetiségi vidékeket, itt maradt a szinmagyar Dunántúl és az Alföld — intézményektől üresen. Ezért kellene ezrével az iskolák és száz kilométerével a közutak . . .

A korábbi elhanyagoltsággal szemben éreznie kell az alföldi népnek az államhatalom segítő kezét. (38—39. l.)

De nem is csupán programot ad a könyv. Eredményekről is tud már beszámolni. Az alföldi porból ébredő Duna—Tisza-tája legnagyobb sikere ennek a „neonacionalista“ kultúrpolitikának:

„... Míg korábban minden közintézmény csak a nemzetiségi vidékeknek jutott, most az Alföldre koncentráljuk a pénzügyi erőt és most épen az Alföldön épülnek a népiskolák, a klinikák, a kórházak és az utak, valamint a belvizeket lecsapoló csatornák. A nemzeti rekonstrukció

nagy művének eredményei leginkább az Alföldön láthatók és a magyar nacionalizmus a nemzeti erőknél ez eredményekből összerakódó folytonos izmosodásától várja a haza sorsának jobbrafordulását. (80. l.)

Ennek az újraéledő Alföldnek rekonstrukciójához azonban csak a kultúra egyedül üdvözítő voltába vetett hiten keresztül lehet eljutni. Két elv áll itt szemben egymással: a kultúra és a gazdasági jólét kérdése, analógiájául annak az anti-*thetikus* reformkorszaknak, melyben a politikai és a gazdasági fölszabadulás programja között hánykolódva vérzett a nemzeti energia. Az új programm egyesíteni tudja a materiális és a szellemi erőket: a kulturát anyagi intézményekkel építi alá és közmunkákat teremt, épületeket létesítve a lakóhelyre áhítozó Szellemlennek.

Három mozzanattal lehetne jellemezni a *Neonacionalizmus* könyvét: kíméletlenül kimondja az igazságot; mer modern lenni az üldözött modernség idején; tud pregnáns jelszavakat, történelmi ígéret alkotni az új ideológia számára.

Az igazság kimondása hálátlan földadat és csak a „merész újítok” vállalkoznak reá, azok, akiket egy későbbi kor konzervativizmusa aztán fundamentumnak használ . . . A könyv ki meri mondani az orthodox és dogmatikus konzervativizmus kegyhajhász-tenyésztő idején (bocsánat a szóért!), hogy szakítanunk kell a közelmúlttal és a nemzeti eszményeket az új idők körülményeihez kell szabni. Ma még átok vár bizonyos fellegrvári magaslatookról erre a merészségre, ugyanaz az átok, amely erdélyi irodalmunkat is — a miénknél százszor magyarabban — anathémával akarná sújtani . . . Pedig „reformkor” csak egy jövőbe látó nemzedék műve lehet, a múltbanzés delelő, nyugalmas korszakok privilégiuma:

Valójában egészen ahisztorikus fölfogás lenne, ha valaki azt hinné, hogy elmúlt korokat és azoknak szellemét vissza lehet hozni. Hiszen azok épen azért múltak el, mert kivészett belőlük az a csodálatos fluidum, amely eleven korok liktetésének titkos érzelmi mozgatója. Ez elmúlt korok is olyanok, mint a halottak; csak az Isten tudná azokat föltámasztani. (41. l.)

Mintha Mussolini inspirálta volna azt a „történelmi optimizmust”, amely az egész könyvet agitativ erővel hatja át. Ez az optimizmus ott a legbátrabb, ahol nemzeti illuziókkal és másfajta optimizmusokkal áll szemben. A keleti ábrándokat csillogtató *turanizmus*nak szemébe meri mondani, hogy

. . . hiába, ápolnunk kell a kapcsolatokat a hálátlan Nyugattal, tétőtől-talpig európainak kell lennünk, hiszen Európa közepén élünk. Általában mitől sem kell inkább óvakodni, mint a fantasztikumoktól, mert ugyanis nagy hajlam van bennük arra, hogy az élet nagy realitásait fel nem ismerve, politikai légvárakat építsünk. (129. l.)

Ugyanez a kíméletlen őszinteség a harmincmillió magyar ábrándját rajzoló *tajvédelem* ügyében:

Ha faji álláspontra helyezkednénk, akkor, hogy csak a hegycsúcsokról beszéljek, baj lenne a Zrínyiekkal, József nádorral, Petőfi-vel, Damjanich-csal, Erkel-lel, Munkácsy-*val*, Semmelweis-szel és annyi mással, legjobbjaink között, akik nélkül a magyar haza nagyságát és művelődését el sem lehet képzelni. (130. l.)

Az országban való sok romlás okairól és a hazafiságról folytatott vitáknak közepette jól esik olvasni a könyvben, hogy „a hazaszeretet, ha csak pusztá érzelemből áll, érzelmössé lesz és frázissá válik“ (145. l.). Sajnos, ezt a nagyon is gyakorlati igazságot éppen az irodalmi folyóiratok nem ismerik: vagy kizárják programjukból a magyarság sorsának költői tárgyalását, vagy olyan naiv modorban teszik, hogy ettől a cukrozott irodalomtól nyugodtan alhatnak a magyar költő mennyköveitől rettegő ellenségeink. Az igazi irredenta-irodalom legelőször is a magyar lelket formálja át a tegnapi naivságból a mai problémák fölismerésére. Csak a belső megújulás vezethet expanzív magyarságra:

Manapság a történeti korok a korszellemmel együtt gyorsan változnak. Az apa egy más kornak a gyermeke, gondolkozása más korszellem befolyása alatt fejlődött ki, mint a fiáé, vagy a lányáé. (175. l.)

„A magyar nacionalizmusnak sürgetnie kell a szociális evolúciót . . .“: ez a mondat is a könyv bátor kijelentései közé tartozik. Ez az evolúciós irányzat a régi „népies“ beállítású nemzetpolitikának még a stílusával is szakít:

Hamarosan folklórra való kuriózum lesz, ha valaki szeretne szántani és ezért hat ökröt szeretne hajtani . . . Valóban rosszul állanánk, ha a rádió és a repülőgép korában, mikor a fejlődés üteme szédít, a magyar kultuszminiszter a kiegyezés kora intézményeinek pusztá konzerválására szorítkoznának és nem kreálnák azokat az intézményeket, amelyeket a haladókor megkövetel. (209. l.)

Folytatni a kiegyezés korát nem lehet, az új kor szükségleteinek döntőnek kell lenniök az új magyar embertípus kialakításában, konstruktív, dolgos, alkotó emberekre van szükségünk, akik nem riadnak vissza a trianoni élet ezer nehézségeitől, — ime egypár mondat ebből a gondolatkörből. Irodalmi és művészi körökben a legnagyobb szimpáthiát az a kijelentés válthatja ki, amely végre hivatalos fórum részéről nyújtja az elismerés pálmáját a modern törekvéseknek:

. . . ne tévesszék konzervatív barátaim szem elől, hogy azok a kísérletek, amelyeket a történelem folyamán oly célból tettek, hogy állami eszközökkel irodalmi vagy művészeti irányokat elfojtsanak, majdnem kivétel nélkül eredménytelenek maradtak és elég gyakran károsaknak bizonyultak és nevetségessé váltak. (299. l.)

Így még nem foglalt állást a maradisággal szemben magyar kultuszminiszter. A magas kultúrának, az *egyetemi gondolat*nak sem akadt még olyan propagátora, mint az az egyéniség, amely a *Neonacionalizmus* sorai mögül kibontakozik. És valamennyi egyetem hálás lehet ezért a parlamenti kijelentésért, amit a hosszú és sok vitára alkalmat adó költségvetési beszédből kiragadunk:

Nagy dolog az egyetemi autonómia, mert védi a gondolatszabadságot, védi a tanszabadságot, legnagyobb palládiuma a tudományok haladásának . . . Az az óhajításom, hogy ez így maradjon . . . (294. l.)

A Ferenc József-egyetem — amelynek alapító királyi oklevelében (1872: 19. tc.) expressis verbis olvasható, hogy „Kolozsvárott a tanszabadság elvének alapján, magyar királyi tudományegyetem állítatik fel“ — szintén ezen az alapon épül és működik: elsősorban jelenti ennek a megvédelmezett autonómiának élő létezését . . .

Klebelsberg Kunó gróf nem tiltakozhatik az ellen, ha könyvének sorraiból az ő portréját is kiolvashatónak véljük. Az a „hivatott“ államiúr, akinek ideálját a könyv 33. és 193. lapjain jellemzi: elsősorban öreá magára illik. Ő az a tudományos elnök, aki nem szobozza a márványba-merevülő hivatalos nagyképűséget, ő az a publicista, aki tudatosan követi eszményképét, a *reformkort*, amelynek „majdnem valamennyi vezető politikusa tollforgató ember volt, kezdve a nagyon konzervatív Dessewffyn, Széchenyint át Kossuthig“. Újító épen azért, mert konzervatív, azaz követi a magyarság legszentebb hagyományát, a Szent Istvánok és Széchenyiek küzdelmes példáját. Nemzeti értékeinket mindig azok konzerváltak legigazabban, akik hozzá tudták kapcsolni a múlt lényegét a folyton megújuló jelenhez. Egy nagyon modern költő szavait idézhettek erre a haladó magyarságra:

Nem ős, — új szellemre van nálad ma szükség!

Új szellemre, melyet a sírban is áldott

Legnagyobb magyarnak lángelméje álmodt,

Napnyugatra nézve szent irigykedéssel . . .

Ez a nagyon modern költő nem más, mint a konzervatív Kozma Andor.
(Szeged.)

Pettykó János.

A SZEGEDI SAJTÓ KIS TÜKRE.

Az utóbbi időben általános jelszóvá vált az irodalom decentralizációja s ennek érdekében megindult a küzdelem az ország kisebb-nagyobb városai között, hogy Budapest mindent magába olvasztó önkényével szemben a vidék jellegzetes s néha egyedüli értékei is hozzájárulhassanak az új magyarság lelki vázának fölépítéséhez. Az elfővárosiasodott közvélemény, mely szívesen intézte el a vidék életerős megmozdulását egy-egy főnmhézázó, becsmérő nyilatkozattal, nehezen hódolt be e törekvés előtt s minden fiatal akarást, mely nem tudott nagyvárosi-módra mechanizálódni, együgyűségre, szűk látókörre utaló „falusi“ jelzővel bélyegzett meg, hogy féltve védett abszolutizmusán valahogyan csorba ne essék. Ma már azonban tudjuk, hogy ez az elzárkózás s szakadatlan beolvasztási kísérlet hiábavaló volt, mert a vidék kulturája nem föltétlen függvénye a fővárosnak s hogy egy kisváros nemcsak külön közigazgatási szervezetet, hanem külön szint és külön tradíciókból táplálkozó speciális szellemet jelent. Aki figyelemmel kísérte az irodalmi áramlatokat, föltétlenül ráeszmélt arra a szinte kizárólagos hatásra, melyet a *genius loci* sugall s egyben az sem kerülhetette el figyelmét, hogy írónk legtöbb esetben éppen a vidék erőinek s lelki tartalmának felhasználásával gazdagították a nemzeti nyelvet s ezzel párhuzamosan a nemzet irodalmát.

Szeged elég későn eszmélt önállóságára s a küzdelemben sem tanúsított túlságos buzgóságot, hiszen csak az idén alakult meg az *Alföldkutatók Egyesülete*.